

Ks. dr hab. Jacek Goleń, prof. KUL
Instytut Nauk Teologicznych KUL
Ul. Ks. Ludwika Zalewskiego 9/22
20-492 Lublin

Lublin 19.09.2022 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Patrycji Zielonki-Rduch pt. *Etyczne implikacje w publikacjach seksuologicznych Zbigniewa Lwa-Starowicza jako wyzwanie dla teologii moralnej. Studium wybranych zagadnień*, napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. Andrzeja Muszali, prof. UPJPII w Krakowie, Kraków 2022, mps ss. 312.

Równość natury i godności osobowej mężczyzny i kobiety oraz ich podstawowe podobieństwo w człowieczeństwie wynikają ze stworzenia człowieka (por. Rdz 2,23). Kongregacja Wychowania Katolickiego podkreśliła, że kobieta i mężczyzna stanowią dwa sposoby realizacji udziału w Bycie Boskim, a płcie są jednocześnie „równe, żeby się porozumieć, różne, żeby się wzajemnie uzupełniać” (WW 26). Bardzo cenne wyjaśnienie kwestii dopełniania się płci znajdujemy w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej, która podkreśla, że zróżnicowanie płci nie służy uzupełnianiu jakichś niedoborów, ale skłania do odkrywania dobra duchowego płynącego ze wzajemnego poznania mężczyzny i kobiety oraz powstania wspólnoty miłości, a przede wszystkim zaradzenia samotności istoty ludzkiej jako takiej (por. *Czym jest człowiek...*, 153). Różnica istniejąca między mężczyzną a kobietą odzwierciedla bowiem miłość i płodność samego Boga (Papieska Rada ds. Rodziny, LP 122).

Problematykę ludzkiej płciowości (seksualności) trafnie ujmuje personalizm, zachowujący naczelną pozycję osoby oraz jej relacyjność. Adhortacja *Familiaris consortio* wyjaśnia, że płciowość jest bogactwem całej osoby – ciała, uczuć i duszy (FC 37). Płciowość określa zatem mężczyznę i kobietę nie tylko w płaszczyźnie fizycznej, ale także psychicznej i duchowej, znacząc każde z nich odmiennym wyrazem. Jednak dopiero na poziomie osobowym (duchowym) odsłania się jej najgłębszy sens i znaczenie płciowości, gdyż ludzkie ciało wyraża osobę (Kongregacja Wychowania Katolickiego, WW 5, 22-24). Płciowość przenika do głębi wszystkie działania naturalne człowieka jak myślenie, decydowanie i odczuwanie oraz przeżywanie miłości, a jednocześnie podlega ona jego rozumnym siłom (M. A. Krąpiec, *Ja-człowiek*, s. 168-169). Z tego względu męskość lub kobiecość stanowi sposób istnienia osoby, pozwala realizować istotne dla niej wartości oraz tworzyć osobowe

relacje. Człowiek bowiem został stworzony przez Boga z miłości i jednocześnie jest powołany do miłości (por. Jan Paweł II, FC 11). Płciowość uczestnicząca w godności i powołaniu człowieka określa jego misję wynikającą zarówno ze stworzenia jak i z odkupienia przez Chrystusa, którą jest powołanie do wypełnienia miłości wlanej przez Ducha Świętego w serca odkupionych (Kongregacja Wychowania Katolickiego, WW 5). Z punktu widzenia personalizmu chrześcijańskiego zarówno płciowość jako taka, jak również jej aktualizacja w działaniach seksualnych (seksualność) domagają się odpowiedzialnego traktowania, które dla osoby jest nie tylko możliwe, ale jest dla niej właściwe (por. Rdz 1,27).

Zróżnicowanie płciowe, będące skonkretyzowaniem bytu ludzkiego, zawiera wewnętrzną celowość związaną z miłością i płodnością. Przy czym jedna w drugiej się mieści a obydwie ściśle łączą się ze sobą, dlatego nie można ich oddzielać ani przeciwstawiać. Celowość wpisana w ludzką płciowość (męskość i kobiecość) oznacza: 1) ukierunkowanie na międzyosobowy dialog, 2) ukierunkowanie na dar z samego siebie w miłości oblubieńczej oraz 3) złączenie z płodnością i przekazywaniem życia (Kongregacja Wychowania Katolickiego, WW 32, por. 24). Według Jana Pawła II kobieta i mężczyzna są powołani do miłości oblubieńczej oraz do rodzicielstwa (integralnej prokreacji), ale w inny sposób, gdyż kobieta jest wezwana do macierzyństwa, a mężczyzna do ojcostwa (zob. Jan Paweł II, FC 22-25; MD 20; RC 19-21).

W spojrzeniu na ludzką płciowość (seksualność) nie można pominąć zniekształcenia spowodowanego przez grzech pierworodny (por. Rdz 3,6-12). Wprawdzie naturalne dyspozycje kobiety i mężczyzny nie zostały zanegowane, ale są hamowane, gdyż seksualność stała się miejscem słabości i pokus (Papieska Rada ds. Rodziny, LP 122). Grzech spowodował egoistyczne nastawienie prowadzące do manipulacji i dominacji. Mężczyzna i kobieta wskutek grzechu doświadczają trudności w postrzeganiu własnej seksualności jako daru oraz w tworzeniu komunii osób. Z tego powodu mogą oni małżeństwo traktować jedynie jako sposób łączenia przyjemności oraz prokreacji, a nie jako uprzywilejowaną przestrzeń wzajemnego daru osób. Także prokreację i rodzicielstwo mogą oni postrzegać jako ciężar, a nie jako możliwość udziału w rodzicielstwie samego Boga (Jan Paweł II, LdR 16). Jednak po grzechu seksualność nie przestała być wielkim darem, ale stała się dla mężczyzny i kobiety także zadaniem wymagającym wysiłku umożliwiającego dojrzewanie osobowe. Spowodowana przez grzech dezintegracja implikuje pilne zadanie integracji seksualności w osobie, czyli scalenia sfery erotycznej z emocjonalną i duchową umożliwiającą osiągnięcie dojrzałości przejawiającej się w miłości bezinteresownej oraz całkowitym oddaniu siebie samego. Miłość bowiem ukierunkowuje, podnosi i integruje ludzką płciowość (por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, WW 6) tak, że elementy zmysłowe i uczuciowe zostają konstruktywnie włączone

we wzajemny oblubieńczy dar dla osoby (K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, s. 124-125, 155, 185). Scalenie to jest możliwe i dokonuje się w procesie dojrzewania osobowego dzięki łasce wysłużonej przez Chrystusa oraz dzięki osobistemu zaangażowaniu w realizację wartości duchowych i moralnych służących rozwojowi miłości (por. Franciszek, AL 282, 284).

Rozumienie ludzkiej płciowości oraz ocena etyczna aktywności seksualnej są ściśle związane z przyjętą i podzielaną koncepcją człowieka oraz ludzkiej miłości. Przykładem zbioru poglądów seksuologicznych, zawierających także szereg implikacji i rozwiązań etycznych związanych z seksualnością i miłością, a propagowanych od kilkadziesiąt lat w polskim społeczeństwie, są liczne publikacje prof. Zbigniewa Lwa-Starowicza. Przekonania autora specjalizującego się w naukach medycznych, a zwłaszcza w psychiatrii i seksuologii, oddziałują (m. in. na zasadzie drenażu autorytetów) przez szereg lat na poglądy i postawy wielu Polaków dotyczące ludzkiej seksualności i przeżywania miłości. Dlatego bardzo dobrze się stało, że mgr Patrycja Zielonka-Rduch, mająca przygotowanie teologiczne oraz wyraźne zainteresowanie zgłębianiem treści seksuologicznych, podjęła się całościowej i rzetelnej analizy dorobku publikacyjnego znanego profesora w formie studium z zakresu etyki seksualnej pt. *Etyczne implikacje w publikacjach seksuologicznych Zbigniewa Lwa-Starowicza jako wyzwanie dla teologii moralnej. Studium wybranych zagadnień*, pod kierunkiem wysokiej klasy specjalisty jako promotora.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z tekstu liczącego 312 stron wydruku komputerowego, w tym z bibliografii obejmującej 23 strony. Korpus rozprawy składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. Ponadto rozprawa zawiera stronę tytułową, abstrakt, słowa kluczowe, spis treści, wykaz skrótów, a także streszczenia w języku polskim i angielskim. We *Wstępie* rozprawy (s. 31-40) Autorka nakreśliła współczesny kontekst przemian kulturowych, ukazała sylwetkę seksuologa, scharakteryzowała pokrótce aktualny na gruncie polskim stan badań naukowych z zakresu etyki seksualnej i teologii moralnej dotyczących podejmowanej problematyki, a także uzasadniła wybór przedmiotu badań, wskazując na aktualność, pilną potrzebę i motywy podjęcia opracowania. Określiła także cel badań, którym jest konfrontacja poglądów Zbigniewa Lwa-Starowicza z katolicką etyką seksualną, zmierzająca do ukazania w nowym świetle norm życia seksualnego głoszonych przez nurt świecki jak też personalistyczno-chrześcijański (s. 36). Sformułowała także główny problem badawczy, w formie pytania: jakie etyczne implikacje wynikają z poradników seksuologicznych Zbigniewa Lwa-Starowicza? (s. 38). Omówiła ponadto bazę źródłową oraz

strukturę dysertacji, a także wskazała na zastosowane metody badawcze: analityczną, porównawczą oraz opisową (s. 40).

Rozwiązanie problemu głównego Autorka przeprowadziła w czterech rozdziałach. W pierwszym (s. 41-105) ukazała seksualność człowieka, omawiając biologiczne podłoże seksualności, w tym popęd i jego piętra oraz wrażliwość zmysłową. Następnie ukazała psychologiczne uwarunkowania seksualności w kluczu okresów rozwoju psychoseksualnego, po czym prześledziła czynniki społeczno-kulturowe rozwoju seksualnego. Rozdział ten zwięźliwie omówiła oddziaływanie religii na seksualność człowieka, z wyszczególnieniem judaizmu, chrześcijaństwa oraz islamu. W punkcie dotyczącym chrześcijaństwa w zasadzie pisze głównie o katolicyzmie, z kilkoma odniesieniami do prawosławia i protestantyzmu.

Rozdział drugi (s. 106-166) zawiera omówienie orientacji seksualnej człowieka, w tym orientacji heteroseksualnej, homoseksualnej, biseksualnej oraz inne. Rozdział trzeci (s. 167-246) prezentuje ludzką seksualność w wybranych etapach i formach życia ludzkiego, z celowym pominięciem w tym miejscu życia małżeńskiego. Ukazuje seksualność życia przedmałżeńskiego, celibatariuszy, singli oraz osób niepełnosprawnych. Natomiast w rozdziale czwartym (s. 247-299) Autorka ukazała realizację ludzkiej seksualności w życiu intymnym małżonków. W zakończeniu (s. 300-306) dokonała podsumowania i oceny wyników analiz osiągniętych w poszczególnych rozdziałach. Podkreśliła, że „w obszarze analizowanych tematów seksuolog nie wypracował jednej spójnej teorii [...] życia intymnego” (s. 300). Wyróżniła też dwa różniące się w perspektywie etycznej okresy działalności publicystycznej autora, w tym lata 70 – 90. oraz lata późniejsze, rzetelnie oceniając jego poglądy w tych okresach (s. 301-305). Zarysowała także perspektywy dalszych badań naukowych, a także wykorzystania prezentowanych badań w programach pedagogicznych, katechetycznych i duszpasterskich (s. 305-306).

2. Wartość merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska mgr Patrycji Zielonki-Rduch jest opracowaniem merytorycznie wartościowym, pogłębionym i interesującym, zwłaszcza ze względu na swoją interdyscyplinarność. Rozprawa w założeniu stanowi studium etyczno-teologiczne: *Etyczne implikacje [...] jako wyzwanie dla teologii moralnej*. Wydaje się, że studium etyczno-teologiczne powinno mieć zawsze za swój pierwszorzędny przedmiot badań źródła filozoficzne i teologiczne dotyczące w tym przypadku katolickiej, personalistycznej koncepcji ludzkiej seksualności i nie należało tego przedmiotu detronizować. Moim zdaniem w temacie rozprawy korzystniej byłoby, gdyby pierwszy człon tematu został sformułowany problemowo,

a na drugorzędne treści źródłowe wskazano w podtytule, taktując je konsekwentnie w wywodzie jako punkt odniesienia, a nie jako główne źródło. W rzeczywistości jednak w toku wywodu naukowego nad dyskursem naukowym z zakresu katolickiej etyki seksualnej i teologii moralnej zdecydowanie dominuje wnikliwa i imponująca prezentacja treści poradników seksuologicznych omawianego seksuologa. Autorka wyjaśniła wprawdzie, że w jej strategii prowadzenia analiz, w każdym z rozdziałów na początku prezentuje wypowiedzi seksuologa, następnie dokonuje ich analizy etycznej, a na końcu prezentuje katolicką wykładnię (s. 38), ale trzeba stwierdzić, że wypowiedzi prof. Lwa-Starowicza (krok pierwszy) są bardzo szczegółowo i obszernie zaprezentowane, natomiast analiza etyczna, a zwłaszcza przedstawienie wykładni katolickiej teologiczno-moralnej czasem zostały potraktowane skrótowo lub wcale nie występują. Pojawia się zatem pytanie: Czy ścieżka badawcza polegająca na wnikliwej i szczegółowej prezentacji poglądów seksuologa, opatrzonej tylko wplecionymi w analizy seksuologiczne niezbyt obszernymi refleksjami etyczno-teologicznymi jest uprawnionym sposobem prowadzenia badań w rozprawie doktorskiej z zakresu teologii? Szkoda, że już w planie rozprawy, w każdym z jej rozdziałów nie zostały wyodrębnione (poza wyjątkiem na s. 160) jako osobne punkty i rzetelnie zrealizowane zapowiadane kroki badawcze: analiza etyczna oraz prezentacja wykładni katolickiej. Podobnie można było wyeksponować w planie i szerzej ukazać tytułowe „wyzwania dla teologii moralnej”.

Autorka wyjaśniła we *Wstępie*, że celowo wybrała do analizy zagadnienia z zakresu etyki seksualnej zaliczane do fundamentalnych i powszechnie podejmowanych przez seksuologów oraz teologów-moralistów (s. 35). Jednak w rzeczywistości trudno oprzeć się przekonaniu, że to zawartość merytoryczna publikacji Z. Lwa-Starowicza wpłynęła w zbyt przemożny sposób na strukturę tejże rozprawy teologicznej. Wątpliwości budzi zwłaszcza zastosowana w planie dysertacji, w tym także w niektórych tytułach rozdziałów terminologia wyraźnie seksuologiczna (zob. Rozdział II: *Orientacja seksualna...*; Rozdział IV: *Seksuologia wobec życia intymnego małżonków...*). Wydaje się, że nie warto było ulegać temu nazewnictwu, lecz w planie dysertacji utrzymać terminologię etyczno-teologiczną (personalistyczną), a do publikacji seksuologicznych i poradnikowych psychiatry odwoływać się w toku wywodu etycznego.

Doktorantka przeprowadziła gruntowną kwerendę naukową, gromadząc w wykazie *Bibliografii* pokaźny zestaw źródeł zastanych w tym dokumentów soborowych, nauczania papieży oraz dokumentów Stolicy Apostolskiej. Pewnym niedociągnięciem jest nieuwzględnienie dokumentu Kongregacji Nauki Wiary, *List do Biskupów Kościoła Katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie* (2004). Wydaje się

jednak, że pomimo uwzględnienia w wykazie dość licznych i bogatych w treść źródeł pochodzących z nauczania Kościoła nt. ludzkiej seksualności, mogłyby być one częściej i obficiej cytowane. Drugą grupę źródeł stanowiły publikacje prof. Lwa-Starowicza, które Autorka skrzętnie zebrała oraz bardzo rzetelnie i wnikliwie przeanalizowała. Przygotowanie rozprawy wymagało także pogłębionego studium literatury przedmiotu, co zostało wykonane w zadowalającym stopniu.

Uważam, że pewną słabością zaprezentowanego studium jest skrótowe potraktowanie w niektórych częściach rozprawy tytułowych implikacji etycznych oraz zupełnie niewystarczające zajęcie się istotnym dla rozprawy zadaniem jakim było ukazanie „wyzwań dla teologii moralnej”. Poza nielicznymi krótkimi fragmentami (np. s. 52, 85, 105, 135, 243, oraz *Zakończenie*) rozprawa nie poświęca tej kwestii zbyt wiele miejsca, co znacząco obniża jej wartość teologiczną.

Natomiast trzeba przyznać, że zastosowana przez Autorkę droga analizy wymagała gruntownej znajomości obszernego materiału oraz szczegółowej selekcji treści licznych publikacji Z. Lwa-Starowicza. Autorka dysertacji wywiązała się bardzo dobrze z tego zadania, a merytorycznym osiągnięciem zasługującym na uznanie jest bardzo dobra znajomość, rzetelna prezentacja oraz wnikliwa analiza treści publikacji omawianego autora. Dzięki temu czytelnik może poznać przekrój poglądów rodzimego seksuologa na szereg szczegółowych kwestii nie omawianych dotąd obszerniej w publikacjach etyczno-teologicznych, a także dostrzec pewne ich implikacje etyczne, edukacyjne i pastoralne. Należy zgodzić się z Autorką, iż opracowanie może przyczynić się w pewnym stopniu do zrozumienia źródeł mentalności współczesnych Polaków dotyczącej wyborów i zachowań seksualnych. Stanowi ono także pewien „krok do przodu” w ważnym społecznie i kulturowo dialogu naukowym psychiatrów i seksuologów z etykami i teologami moralistami.

Uważam, że z uwagi na niszowy charakter i wartość merytoryczną tegoż interdyscyplinarnego opracowania dotyczącego ludzkiej seksualności i seksuologii, a także ze względu na jego potrzebę i przydatność na rynku, rozprawa doktorska mgr P. Zielonki-Rduch, a przynajmniej jej fragmenty, po dojrzałym namyśle naukowym oraz przepracowaniu lub uzupełnieniu zasługiwałyby na opublikowanie, do czego Doktorantkę zachęcam.

3. Ocena formalna rozprawy

Doktorantka zajęła się w swojej dysertacji ważnym i bardzo aktualnym problemem badawczym. Postawiła sobie za cel konfrontację poglądów Zbigniewa Lwa-Starowicza z katolicką etyką seksualną, a jej główny problem badawczy dotyczy tego, jakie etyczne

implikacje wynikają z treści jego poradników seksuologicznych omawianego autora. Trzeba stwierdzić, że dysertacja posiada wyraźnie naukowy charakter, a wytyczony cel i zarazem rozwiązanie postawionego problemu badawczego zostały osiągnięte. Treści poszczególnych rozdziałów – moim zdaniem – częściowo odpowiadają tematowi i oddają charakter studium, gdyż: 1) ich układ, czyli struktura rozprawy jest wyraźnie podyktowana zawartością merytoryczną publikacji seksuologicznych; 2) tak w planie rozprawy jak też w jej treści główny cel rozprawy jakim było ukazanie „implikacji etycznych” oraz „wyzwań dla teologii moralnej” nie został wyraźnie wyeksponowany.

Wychodząc od metodologicznej zasady, że *przedmiot badań implikuje wybór metod ich prowadzenia*, jednocześnie nie należało przeszacowywać treści poradników seksuologa i traktować ich jako głównego przedmiotu badań, gdyż w badaniach z zakresu teologii moralnej niezmiennie obowiązuje przyjęta hierarchia źródeł teologicznych. Wydaje się, że już w podtytule dysertacji warto było określić charakter studium naukowego, np. studium etyczno-teologiczne lub studium z etyki seksualnej, gdyż obecny podtytuł sugeruje, że jest to studium seksuologiczne, określa on bowiem tylko zakres wybranych do analizy treści seksuologiczno-poradnikowych Z. Lwa-Starowicza. Definitywny wybór charakteru studium naukowego pozwoliłby jasno określić przedmiot badań, przyjęć wiodącą metodę analiz i zbudować lepiej strukturę rozprawy, a co za tym idzie nadać prowadzonemu wywodowi naukowemu jednolity, etyczno-teologiczny charakter.

Wspomniane we *Wstępie* metody szczegółowe (analityczna, porównawcza oraz opisowa) nie wyczerpują zestawu faktycznie zastosowanych metod. Autorka bowiem wprawnie i owocnie zastosowała także metody interpretacji oraz syntezy, bez których przygotowanie tejże rozprawy, odwołującej się do tak licznych materiałów źródłowych nie byłoby możliwe. Natomiast w świetle metodologii nauk pojęcie „metoda analizy” należy dookreślać jaki typ analizy zastosowano.

Rozprawę charakteryzuje dobra konstrukcja wstępu, spełniającego stawiane tej części wymagania metodologiczne. Na docenienie zasługuje także dojrzałe i pogłębione, a jednocześnie syntetycznie napisane zakończenie. Drobne zastrzeżenie z nim związane dotyczy tego, że w tej części rozprawy nie powinny pojawiać się już nowe treści i przypisy, co w tym przypadku ma miejsce. Treści te z powodzeniem można było umieścić w którymś z rozdziałów. Pomijając tę uwagę podkreślam, że zakończenie jest wartościowe merytorycznie, spójne i przejrzyste oraz spełnia wymogi formalne.

W każdej rozprawie naukowej szczególne znaczenie przypisuje się źródłowości oraz zastosowaniu aparatu krytycznego. Autorka zebrała pokazną bibliografię załącznikową (23

strony). Została ona podzielona na: 1) dokumenty Kościoła, w tym dokumenty soborowe, nauczanie papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej oraz inne; 2) publikacje Zbigniewa Lwa-Starowicza; 3) Inne publikacje seksuologiczne; 4) literaturę przedmiotu, oraz 5) netografię. Wykaz *Bibliografii* nie zawiera wyraźnego jej podziału na źródła oraz literaturę przedmiotową, chociaż domyślnie można go dostrzec. Ponadto wyszczególnienie osobnej grupy pt. *Inne publikacje seksuologiczne* nie wydaje się trafne, gdyż rozprawa nie jest dziełem z zakresu seksuologii ani psychiatrii, ale z teologii moralnej. Przypisy dolne zostały prawidłowo wykonane w systemie przecinkowym. Mają one często nie tylko charakter odsyłający, ale także wyjaśniający, komentujący lub poszerzający, gdyż zawierają cenne treści, które nie zasługiwały na umieszczenie w zasadniczym wywodzie, ale dzięki ich ulokowaniu w przypisach rozprawa zyskała na wartości.

W przedłożonej rozprawie doktorskiej wywód zawarty w poszczególnych częściach dysertacji ma charakter naukowy, a przy tym jest logiczny i przejrzysty. Praca została napisana naukowym językiem, który cechuje dobry poziom stylistyczny, klarowność oraz dobra polszczyzna. Język rozprawy w dużych partiach tekstu jest silnie zdominowany i naszpikowany sformułowaniami i całymi fragmentami tekstu z zakresu biologii, seksuologii, pedagogiki i psychologii. Tylko w niektórych fragmentach pracy występuje oczekiwany język etyczno-teologiczny. Można to jednak tłumaczyć pewną „koniecznością” spowodowaną interdyscyplinarnym charakterem rozprawy. Jednocześnie można zauważyć dość silne przywiązanie Autorki do dosłownego przekazywania myśli omawianego seksuologa, wskutek czego treść zawiera dość dużo cytatów dosłownych (w tym długich), ale jednocześnie w wielu miejscach Autorka wykazała umiejętność stosowania parafrazy, dzięki czemu wywód jest lżejszy dla czytelnika. W pracy spotyka się także dość liczne błędy literowe, gramatyczne i edytorskie (dotyczące najczęściej niewłaściwych końcówek wyrazów, braków spacji, niekonsekwentnego stosowania trójkropka w przypisach) które należałoby skorygować. Stwierdzam, że poza wspomnianymi powyżej uwagami dysertacja nie zawiera większych błędów warsztatowych oraz spełnia stawiane wymogi formalne.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska mgr P. Zielonki-Rduch stanowi poważne osiągnięcie naukowe o charakterze interdyscyplinarnym, zwłaszcza w wymiarze merytorycznym, w zakresie omawianej problematyki naukowo-badawczej. Pomimo wskazanych niedociągnięć w postaci niezbyt obszernego ukazania implikacji etycznych oraz wyzwania dla teologii moralnej, przedstawione opracowanie może być cenną pomocą dla antropologów, etyków, teologów,

pedagogów, duszpasterzy, a także dla lekarzy i seksuologów. Może służyć także wychowaniu i formacji młodzieży, narzeczonych i małżonków Polsce, pomagając lepiej rozumieć i dowartościować istotę oraz celowość ludzkiej seksualności. W wymiarze formalnym Autorka wykazała się opanowaniem umiejętności pracy naukowej w zakresie stawiania problemów, krytycznej analizy źródeł zastanych oraz ich interpretacji w celu rozwiązania podjętego problemu naukowego, a także kompetencją w formułowaniu uprawnionych wniosków.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wszystkie wymogi stawiane pracom doktorskim w odpowiednich przepisach państwowych i kościelnych, dlatego stawiam wniosek do Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie p. mgr Patrycji Zielonki-Rduch do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

5. Zagadnienia do dyskusji

- 1) Aktualne wyzwania wychowania seksualnego w rodzinie.
- 2) W jaki sposób obecnie należałoby kształtować w duszpasterstwie etyczne postawy małżonków w zakresie moralności seksualnej?

